

V pořadí druhé monotematické číslo odborného časopisu *Studia Ethnologica Pragensia* (po čísle 2/2016 zaměřeném na „Bulharsko (nejen) v etnologické perspektivě“)¹ je věnováno problematice evropské etnologie. Důvody pro zvolení tohoto tématu byly z pohledu editorů v zásadě dvojí. První z nich souvisí s aktuálními změnami celkového odborného zaměření Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, který je vydavatelem tohoto odborného periodika. Je to totiž (mimo jiné) právě evropská etnologie, která je těchto změn nedílnou součástí; tento diskurz představuje jednu ze tří disciplinárních dimenzí nového zaměření (vedle dominantní sociokulturní antropologie, tvořící teoreticko-metodologický svorník odborné činnosti Ústavu, a moderně chápaných folkloristických bádání).² Prezentace konceptualizace evropské etnologie, tak jak ji chápou pracovníci Ústavu (respektive editoři tohoto čísla) širší čtenářské obci se tak ukázala aktuálním a nadmíru potřebným úkolem. Druhým důvodem pro tematické zaměření tohoto čísla byl pak pocit určité absence: jak rozsáhlejších publikačních počínů na téma evropské etnologie, tak diskuse nad povahou tohoto disciplinárního zaměření v domácím prostředí. Ačkoli zde byla v posledních letech publikována celá řada textů, více či méně explicitně se k evropské etnologii hlásících,³ domácí věda je stále v situaci do značné míry nesrovnatelné s akademickými tradicemi zemí, ve kterých je toto výzkumné zaměření provozováno — vedle německy hovořícího prostoru například Skandinávie, ale třeba i Polska či Chorvatska.

Prezentované monotematické číslo *Studia Ethnologica Pragensia* (dále *SEP*) předkládá poměrně rozsáhlý soubor textů domácí provenience a různé povahy, které mohou výše zmiňovanou diskusi potenciálně vyvolat. Ta je podle mínění editorů nepochybně

-
- 1 *Studia Ethnologica Pragensia* 7, 2, 2016 *Bulharsko (nejen) v etnologické perspektivě*. Editor čísla Marek Jakoubek.
 - 2 Viz Jakoubek, M. 2014. „Konceptce rozvoje ústavu a studia“. [online] [cit. 31. 7. 2017]. Dostupné z: <http://etnologie.ff.cuni.cz>
 - 3 K nejvýraznějším domácím pracím monografické povahy explicitně akcentujícím problematiku evropské etnologie jako svébytného badatelského diskursu patří například Lozoviuk 2005 (který chápe evropskou etnologii jako synkrezi modernizované *Volkskunde* a sociokulturní antropologie) a Jeřábek 2013 (navazující na komparatistické chápání evropské etnologie Sigurda Erixona; k tomuto pojetí kriticky viz Janeček 2015).

potřebná — pojem evropská etnologie je totiž v domácím prostředí často používán nereflektovaně, bez explicitního přihlášení se jak ke konkrétní teoreticko-metodologické tradici, tak především k promýšlení základních témat, konceptů a odborné terminologie, které bývají často pouze implicitně považovány za přirozeně „etnologické“. Evropská etnologie navíc rozhodně není homogenním disciplinárním celkem. Tato skutečnost se odráží jak v samotném konfúzním pojmenování této disciplíny, v německém prostředí často označované jako *Vielnamenfach*, popřípadě slovy Reginy F. Bendixové „field of many names“ (Bendix 2012), tak v jejích nejrůznějších současných i historických konceptualizacích. V mezinárodním měřítku tak současná evropská etnologie představuje dynamicky se rozvíjející diskurz, který bývá uchopován mnoha různými způsoby — od velice široce chápané (sociální) vědy propojující nejrůznější etnologické, folkloristické a antropologické tradice, tak jak ji v posledních letech konceptualizuje nejvýznamnější vědecká organizace v oblasti evropské etnologie, tedy SIEF,⁴ přes vlivnou, původně německojazyčnou konceptualizaci disciplíny výrazněji od 60. let 20. století (*Ethnologia Europaea / Europäische Ethnologie / empirische Kulturwissenschaft / vergleichende Kulturwissenschaft*), ve své specifické podobě nejzřetelněji deklarované zřejmě tzv. tübingskou školou, až po radikální pojetí Ullricha Kockela, chápajícího evropskou etnologii jako angažovanou toposofii, tedy jakousi etnologicky informovanou humánní ekologii.⁵ Do značné míry stále aktuální je i tradiční pojetí Sigurda Erixona konceptualizujícího evropskou etnologii jako primárně komparativní panevropskou disciplínu stojící na pomezí historických a sociálních věd,⁶ či některé nadregionální konceptualizace jako je skandinávská *nordisk etnologi*. Poměrně často se stále ještě setkáváme i s tradičnějším chápáním evropské etnologie jako modernizace nejrůznějších forem *Volkskunde / národopisu / etnografie*, které se více či méně úspěšně snaží překonat dědictví romantického nacionalismu a deskriptivně-pozitivistického přístupu. Drtivou většinu těchto konceptualizací evropské etnologie můžeme v souladu s Richardem Niedermüllerem chápat jako reflexivní produkty radikalizující se moderny. Právě návaznost na tento historický moment odlišuje podle Niedermüllera evropsko-etnologické směřování od jeho nejvýznamnějších starších soupeřnic, které naopak představují typické produkty klasické moderny — tedy *Volkskunde* (národopisu, etnografie) a sociokulturní antropologie (Niedermüller 2002).

Editorům tohoto čísla je — z celé řady možností naznačených výše — nejbližší chápání evropské etnologie jako vědy o kultuře (*Kulturwissenschaft*) zaměřující se na výzkum každodennosti a životních světů v evropském terénu, kombinující tradiční zájem o lokální a regionální se zájmem o jejich kontextualizaci v národní a globální perspektivě. Terénem takto chápané evropské etnologie je spíše okrajově tradicio-

4 Viz zvláštní číslo časopisu *Narodna umjetnost* věnované evropské etnologii, vytvořené ve spolupráci SIEF a Institut za etnologiju i folkloristiku Zagreb (*Narodna umjetnost* 2016).

5 „...the re-establishment of Heimatkunde as an ethnologically informed human ecology of place.“ (Kockel 2014: 158).

6 Toto pojetí v historické perspektivě souznělo i s odbornou prací pražské katedry etnografie a folkloristiky. V redakční radě panevropského etnologického periodika *Ethnologia Europaea*, založeného v roce 1966 a dobově prosazujícího tuto koncepci evropské etnologie, totiž působil i zdejší pracovník Jaroslav Kramařík.

nalistický venkov; výraznější je výzkum (post)moderního městského prostředí, případně zkoumání překračování hranic mezi městem a venkovem a jejich hybridizace. Badatelský důraz evropské etnologie je (oproti staršímu pojetí etnologie zdůrazňujícím stabilitu zkoumaného prostředí) kladen spíše na dynamiku a procesualitu zkoumaných jevů. Příčinou je především změna mediality zkoumaných komunikačních procesů, způsobená masovými komunikačními prostředky a dnes i internetem, ale také širšími posuny v důsledku pozdní či „tekuté“ moderny. Evropská etnologie v dnešní situaci navíc nemůže být do sebe uzavřenou disciplínou. Teoretické, konceptuální a metodologické podněty by tak měla čerpat z ostatních bádání o kultuře, vedle sociokulturní antropologie a dalších antropologických věd zejména z dnes již etablovaných transdisciplinárních přístupů tzv. „studies“ definovaných kolem konkrétních konceptů (*cultural, material, visual, narrative, space, performance, governmentality, postcolonial, fairytale* či *queer studies*). V tomto smyslu se tak naše chápání evropské etnologie přibližuje konceptualizaci Ullricha Kockela, který za základní definiční znaky této disciplíny považuje: 1) *detailní studium projevů každodennosti*, často chápaných jako kulturní objektivizace nebo kulturní praktiky; 2) *důraz na historicitu těchto projevů každodennosti*; 3) *nativní, lokální, grass-root perspektivu* „zdola“; a 4) *pragmaticky pluralistickou metodologii*, neváhající se inspirovat přístupy ostatních sociálních, humanitních a historických věd (Kockel, Nic Craith, Frykman 2012).

Záměrně zcela stranou pak v tomto čísle ponecháváme (s výjimkou recenze a studentské rubriky) téma folkloristických bádání. Ta jsou sice v evropském kontextu (s výjimkou Finska, některých skandinávských a jihoslovanských zemí a tradičně i Ruska) v posledních desetiletích většinou chápána jako součást evropské etnologie, zároveň ale fungují v odlišné interdisciplinární dynamice (díky komunikaci s literární a hudební vědou, popřípadě filologickými disciplínami) a geograficky širším kontextu (tj. výrazně nad rámec „pouhé“ Evropy). Ačkoli byla například americká *folkloristics / folklore studies*, jedna z nejvýznamnějších konceptualizací folkloristických bádání, mnohými evropskými badateli ještě v 90. letech 20. století vnímána jako „Schwesterwissenschaft der Volkskunde“ (Bendix 1995) jejich specifická a především aktuální rozvoj v mimoevropském kontextu (hlavně v Číně, Japonsku, Indii a některých afrických zemích, kde jsou výrazně ovlivněny subalterními studii, popřípadě vnímány jako alternativa k sociokulturní antropologii spojované s neblahým dědictvím kolonialismu) si podle názoru editorů zasluhuje speciální prostor v podobě zvláštního monotematického čísla zaměřeného na tuto badatelskou tradici.⁷ Stejný zvláštní prostor si v budoucnu nárokuje pro prezentaci celé řady témat z oblasti sociokulturní antropologie, tedy disciplíny, která se v domácím prostředí uceleněji rozvíjí teprve během posledních dvou desetiletí.⁸

Hlavním záměrem editorů čísla nebylo prezentovat celkový přehled o současném stavu evropské etnologie, ani její často komplikovanou historii (ať už v mezinárod-

7 Problematice mezinárodní folkloristiky bude věnováno tematické číslo *Studia Ethnologica Pragensia* 2/2018. K mezinárodnímu rozměru tohoto badatelského zaměření nejnověji Bronner 2017: 1–15.

8 První z nich bude tematické číslo *Studia Ethnologica Pragensia* 1/2018 *Romové — etnologické reflexe*.

ním kontextu, či „pouze“ u nás). Cílem tohoto monotematického čísla je především a pouze hledání témat, která je možné zařadit do našeho pojetí evropské etnologie, a která jsou aktuálně zkoumaná v českých zemích, a to na konkrétních materiálových, popřípadě přehledových příspěvcích.⁹ Záměrem editorů nebylo definovat evropskou etnologii *ex cathedra* jako specifický homogenní disciplinární celek (například jejím vymezením proti jiným disciplínám), ale spíše prezentováním poloh, ve kterých představuje jak vitální a atraktivní badatelský diskurz pro domácí prostředí, tak i potenciál pro mezinárodní vědeckou veřejnost. Právě na tuto skutečnost naráží v úvodu své studie *Od rituálů a obyčejů k performativitě aneb jak studovat festivity moderní doby?* Karel Šima, který v dynamice mezi původně antropologickým konceptem rituálu a souborem původně národopisných konceptů typu zvyk, obyčej, slavnost či svátek hledá východisko pro současná etnologická bádání v používání konceptu performance. Následující studie Petra Lozoviuka *Oděsa česká a židovská: mezi kosmopolitismem a nacionalismem* konceptualizuje dvojici tematických poloh, které jsou moderní evropské etnologii vlastní minimálně od 70. let 20. století — tedy výzkumu města a etnicity, či šířeji kolektivních identit. Studie *Nositelé paměti nebo zdroje falešných představ? Naučné stezky v ČR v etnologické perspektivě* Karolíny Pauknerové a Jiřího Woitsche se zabývá problematikou studia kulturního uchopování krajiny a kolektivní paměti, které ve středoevropském prostoru vykazují silné oborové afilace právě k evropské etnologii. To samé je možné konstatovat o subkulturních studiích, respektive studiích populární kultury, kterým je věnována stať Ondřeje Daniela „*Magické noci počal čas“: new age spiritualita a subkultury v čase změn*. Výběr výše zmíněných příspěvků do tohoto monotematického čísla byl ovlivněn především snahou ukázat pestrou paletu soudobých témat a přístupů, kterým se současná evropská etnologie v domácím prostředí aktuálně věnuje. Jejich rozvíjením se podle nás totiž domácí etnologie nejvíce přibližuje té podobě disciplíny, kterou vidíme jako perspektivní a která odráží posuny (západo)evropské etnologie v transformativním poválečném období, kdy se začala vzdalovat od svého původního zaměření na studium národních, primárně rurálních společností, a nastoupila tak cestu k současné a aktuální evropské etnologii (Schipers 1995: 235).

Vydavatel časopisu je nejen vědeckou, ale i pedagogickou institucí; počínaje tímto číslem tak *Studia Ethnologica Pragensia* zavádějí novou rubriku s názvem *Ze studentských prací*, ve které budou prezentovány zajímavé texty nadaných studentů či čerstvých absolventů etnologie a příbuzných oborů. V tomto čísle jsou reprezentovány dvojicí studentských statí snažících se nahlédnout „tradiční“ etnologická témata z nové perspektivy. Text Barbory Závodské tak vyjevuje dosud nepřilíš reflektované metodologické postavení finské školy ve folkloristice mezi etnologickým evolucion-

⁹ K tomuto přístupu nás vede i snaha o kultivaci domácí akademické podoby této disciplíny, ohrožené mimo jiné setrvalým ignorováním středoevropských etnologických věd ze strany těch západních (viz např. Buchowski 2014). Možné příčiny tohoto stavu v (marné) snaze soupeřit s globální (primárně, ale nikoli výlučně anglosaskou) antropologií v kompetici o její témata a terény a související zbytečné ignoranci evropské etnologické tradice na příkladu Švédska viz Gerholm 1995. K obdobné dlouhodobé situaci v literárních vědách (včetně folkloristiky) již Wolmann 1989: 7–15.

nismem a difuzionismem, zatímco studie Michaely Mušinkové interpretuje fenomén folklorismu jako primárně sociálně konstruovanou praktiku pevně spjatou s konkrétními lokálními komunitami.

Tematicky specifická je v tomto čísle i sekce *Materiály*. Její hlavní část tvoří profily šestice předních domácích vědeckovýzkumných institucí, které ve své odborné činnosti — s větším či menším důrazem — akcentují problematiku evropské etnologie. Texty různé délky a povahy byly vytvořeny speciálně pro toto číslo *SEP* a ve svém celku představují jak svébytný přehled, tak určitou vizitku současného stavu institucionálního zázemí české etnologie.

S tématem čísla souzní i většina příspěvků v rubrice *Zprávy*, informující o významných etnologických konferencích a badatelských pobytech, na kterých participovali pracovníci pražské katedry nebo jejich kolegové. Rubrika *Recenze* je koncipována podobným způsobem. Všimá si jak přehledových prací věnovaných historii (evropské) etnologie vydaných v posledních letech, tak i dalších významných textů z oblasti širěji chápaných etnologických věd, například bádání v oblasti etnicity, antropologie hranic, migrace a moci, subkulturních studií, folkloristiky, literárního a popkulturního ohlasu grimmovských pohádek, či v posledních letech recenzně relativně opomíjeného ruskojazyčného etnologického bádání.

Od minulého čísla *SEP* je již tradicí v sekci *Rozhovor* publikovat interview s významnými představiteli (nejen) domácích etnologických věd. V tomto čísle jde o rozhovor s přední českou etnoložkou a dlouholetou pracovnící pražské etnologické katedry, docentkou Irenou Štěpánovou, vytvořený u příležitosti ukončení jejího aktivního pedagogického působení (a doplněný její výběrovou bibliografií).

Určitou novinku představuje naopak sekce *Diskuse*; ta je v tomto čísle věnována aktuální problematice vztahu (sociokulturní) antropologie a (evropské) etnologie, respektive etnografie.

Petr Janeček — Karel Šima

LITERATURA

- Bendix, R. 2012. „From Volkskunde to the ‚Field of Many Names‘. Folklore Studies in German-Speaking Europe Since 1945.“ Pp. 364–390 in R. Bendix, G. Hasan-Rokem (eds). *A Companion to Folklore. Routledge Companions to Anthropology*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Bendix, R. 1995. *Amerikanische Folkloristik. Eine Einführung*. Berlin: Dietrich Reimer.
- Bronner, S. J. 2017. *Folklore. The Basics*. Routledge: New York–London.
- Buchowski, M. 2014. „Twilight Zone Anthropologies: The Case of Central Europe.“ *Cargo — Journal for Cultural and Social Anthropology* 12 (1–2): 7–18.
- Gerholm, T. 1995. „Sweden: Central Ethnology, Peripheral Anthropology.“ Pp. 159–170 in H. F. Vermeulen, A. Roldán (eds). *Fieldwork and Footnotes. Studies in the History of European Anthropology*. London–New York: Routledge.
- Janeček, P. 2015. „Richard Jeřábek, Biografický slovník evropské etnologie.“ *Český lid* 102 (3): 372–375.
- Jeřábek, R. a kol. 2013. *Biografický slovník evropské etnologie*. Brno: Masarykova univerzita.
- Johler, R. 2012. „Doing European Ethnology in a Time of Change: The Metamorphosis of a Discipline.“ *Traditiones* 41–42: 245–255.

- Kockel, U. 2014. „European Ethnology as Engaged Toposophy.“ *Acta Historica Universitatis Klaipedensis — Studia Anthropologica* 19: 147–163.
- Kockel, U., M. Nic Craith, J. Frykman 2012. „Introduction. The Frontiers of Europe and European Ethnology.“ Pp. 1–10 in U. Kockel, M. Nic Craith, J. Frykman (eds.). *A Companion to Anthropology of Europe. Blackwell Companions to Anthropology*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Köstlin, K. a kol. 2002. *Die Wende als Wende: Orientierungen Europäischer Ethnologien nach 1989*. Wien: Verlag des Instituts für Europäische Ethnologie.
- Lozoviuk, P. 2005. *Evropská etnologie ve středoevropské perspektivě. Monographica III*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta humanitních studií.
- Narodna umjetnost*. 2015. 53 (1).
- Schippers, T. K. 1995. „A History of Paradoxes: Anthropologies of Europe.“ Pp. 234–236 in H. F. Vermeulen, A. Roldán (eds.). *Fieldwork and Footnotes. Studies in the History of European Anthropology*. London: Routledge.
- Studia Ethnologica Pragensia. Bulharsko (nejen) v etnologické perspektivě*. 2016. 7 (2).
- Wollmann, S. 1989. *Česká škola literární komparistiky (tradice, problémy, přínos)*. *Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Monographia*. Praha: Univerzita Karlova.